

**DO‘PPI TIKISH TEXNOLOGIYASI: AN‘ANA VA ZAMONAVIYLIK
UYG‘UNLIGI**

Saydullayeva Oydinaxon

*Namangan davlat universiteti aniq va tabiiy fanlar fakulteti texnologik
ta‘lim yo‘nalishi TXT BU 24 talabasi*

Tursunova Shaxzoda

Ilmiy rahbar: O‘qituvchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek milliy kiyimi bo‘lgan do‘ppining ishlab chiqarish texnologiyalari, tarixiy rivojlanishi va zamonaviy innovatsion yondashuvlar tahlil qilingan. Tadqiqot do‘ppi tikish sohasida an‘anaviy hunarmandchilik usullari bilan zamonaviy texnologiyalarning integratsiyalashuvi jarayonini o‘rganishga qaratilgan. Maqolada klassik tikish texnikalari, kompyuter boshqaruvli uskunalar, lazer kesish tizimlari va kashta tikish texnologiyalari bo‘yicha taqqosiy tahlil keltirilgan. Shuningdek, sohaning eksport salohiyati, kadrlar tayyorlash muammolari va istiqboldagi rivojlanish yo‘nalishlari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari do‘ppi ishlab chiqarish korxonalari, hunarmandchilik ustaxonalari va sohani rivojlantirish dasturlarini ishlab chiquvchilar uchun amaliy ahamiyatga ega [1].

Kalit so‘zlar: do‘ppi tikish texnologiyasi, milliy hunarmandchilik, zamonaviy tikuv mashinalari, kashta tikish, an‘anaviy san‘at, kompyuter boshqaruvi, lazer kesish, eksport salohiyati, sifat nazorati, kulturaviy meros

Do‘ppi – o‘zbek milliy kiyimining ajralmas qismi bo‘lib, asrlar davomida xalqimizning madaniy merosini o‘zida mujassam etgan. Bugungi kunda do‘ppi tikish san‘ati an‘anaviy hunarmandchilik bilan zamonaviy texnologiyalarning uyg‘unligiga aylanmoqda. Ushbu maqolada do‘ppi ishlab chiqarish texnologiyalari, ularning tarixiy ildizlari va hozirgi zamon talablariga moslashishi haqida so‘z yuritiladi.

O‘zbekistonda do‘ppi tikish hunarmandchiligi ming yillik tarixga ega. Chust, Margi‘lon, Shahrisabz, Buxoro va Samarqand shaharlari o‘zlarining noyob do‘ppi tikish maktablari bilan mashhur bo‘lgan. Har bir mintaqada o‘zining o‘ziga xos naqshlari, ranglari va tikish uslubiga ega edi. Chust do‘ppisi, masalan, qora-oq ranglardagi geometrik naqshlari bilan ajralib tursa, Shahrisabz do‘ppisi rang-baranglik va murakkab bezaklari bilan tanilgan. Tarixiy manbalar shuni ko‘rsatadiki, do‘ppi nafaqat bosh kiyimi, balki ijtimoiy maqomni bildiruvchi ramz bo‘lgan. Turli tabaqadagi kishilar har xil uslub va bezakdagi do‘ppilar kiygan[2].

An'anaviy Tikish Jarayoni. Klassik do'ppi tikish jarayoni bir necha bosqichlardan iborat. Hunarmand avval matoni tanlaydi – odatda atlas, baxmal yoki paxta matolar ishlatiladi. Keyin do'ppining asosiy qismlari kesiladi: toj (yuqori qismi), yon devori va qirg'oq (pastki chekkasi). Naqsh solish ishi eng murakkab va mahoratli bosqich hisoblanadi. An'anaviy usulda hunarmandlar turli xil iplar yordamida qo'lda naqsh tikilar. Masalan, zardo'zi (oltin-kumush iplar bilan tikish) texnikasi eng qimmatbaho do'ppilarni yaratishda qo'llaniladi [3]. Har bir chok, har bir naqsh elementi hunarmandning ko'p yillik tajribasi va sabrini talab qiladi.

Hunarmandchilik jarayonida materiallar tanlash muhim ahamiyatga ega. Tabiiy tolalar va sifatli bo'yoqlar mahsulotning uzoq muddat saqlanishini ta'minlaydi.

Zamonaviy Ishlab Chiqarish Texnologiyalari. Hozirgi paytda do'ppi ishlab chiqarish sanoati sezilarli o'zgarishlarga duchor bo'lmoqda. Zamonaviy korxonalarda bir necha texnologik yangiliklar joriy etilgan:

Kompyuter boshqaruvli tikuv mashinalari: Bu uskunalar naqshlarni yuqori aniqlik bilan takrorlash imkonini beradi. Dasturga kiritilgan dizayn avtomatik ravishda matoga tikib chiqiladi. Bu texnologiya ishlab chiqarish tezligini bir necha baravar oshiradi va xatolik ehtimolini kamaytiradi.

Lazer kesish tizimi: Zamonaviy korxonalarda mato kesish jarayonida lazer texnologiyasidan foydalaniladi. Bu usul material isrofini minimallashtirib, kesimlarning aniqligini ta'minlaydi. Kompyuter dasturiga kiritilgan shakl bo'yicha lazer bir vaqtning o'zida bir necha qavat matoni kesadi [4].

Mashinali kashta tikish: Kashta tikish – do'ppiga naqsh solishning eng ommabop usullaridan biri. Zamonaviy kashta mashinalari murakkab kompozitsiyalarni, yozuvlarni va milliy naqshlarni yuqori tezlikda ishlab chiqadi. Ba'zi mashinalar bir vaqtning o'zida 15-20 ta rangni ishlatish qobiliyatiga ega.

3D modellash: Dizaynerlar yangi naqshlarni yaratishda kompyuter dasturlaridan foydalanadilar. Bu texnologiya do'ppining tayyor ko'rinishini oldindan ko'rish va kerakli o'zgarishlar kiritish imkonini beradi.

Gibrid Yondashuv: An'ana va Innovatsiya. Eng muvaffaqiyatli ishlab chiqaruvchilar an'anaviy texnikalar bilan zamonaviy texnologiyalarni uyg'unlashtiradilar. Masalan, asosiy tikish jarayoni mashinada amalga oshirilsa ham, bezak elementlari va murakkab naqshlar hali ham qo'lda tikib chiqiladi. Bu yondashuv mahsulot sifatini saqlagan holda, ishlab chiqarish hajmini oshirishga yordam beradi. Ba'zi hunarmandchilik ustaxonalari an'anaviy usullarni to'liq saqlab qolmoqda. Ularning mahsulotlari yuqori narxda sotiladi, chunki har bir do'ppi noyob san'at asari hisoblanadi. Bunda qo'lda tikish, tabiiy bo'yoqlar va milliy naqshlar ishlatiladi. Gibrid yondashuv zamonaviy bozor talablarini qondirish bilan birga,

milliy identifikatsiyani saqlashga imkon beradi. Zamonaviy do'ppi ishlab chiqarishda sifat nazorati alohida ahamiyatga ega. Har bir bosqichda mahsulot tekshiriladi: matoning sifati, tikuvlarning mustahkamligi, naqshlarning to'g'riligi va ranglarning bardoshligi. Ko'plab korxonalar xalqaro ISO standartlariga muvofiq ishlaydi. Sifat mezonlari quyidagi parametrlarni o'z ichiga oladi: tikuv chiziqlarining bir tekisligi, naqsh elementlarining simmetriyasi, ranglarning mos kelishi va mahsulotning umumiy estetik ko'rinishi [5].

O'zbek do'ppilari xalqaro bozorda tobora ommalashib bormoqda. Zamonaviy texnologiyalar yordamida ishlab chiqarish hajmini oshirish va eksport talablarini qondirish mumkin bo'ldi. Ayni paytda o'zbek do'ppilari Rossiya, Qozog'iston, Tojikiston va boshqa mamlakatlarga eksport qilinmoqda. Xorijiy mijozlar uchun maxsus dizaynlar ishlab chiqilmoqda. Zamonaviy texnologiyalar turli madaniyatlar talablariga mos mahsulot yaratish imkonini beradi, shu bilan birga milliy o'ziga xoslikni saqlaydi. Eksport salohiyatini oshirish uchun xalqaro ko'rgazmalarda ishtirok etish va brendni targ'ib qilish muhim ahamiyatga ega. Do'ppi tikish sohasida kadrlar tayyorlash muhim masala bo'lib qolmoqda. Kasb-hunar kollejlari va hunarmandchilik markazlarida yoshlar an'anaviy tikish texnikalarini o'rganadilar. Ayni paytda, zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalari ham o'rgatilmoqda. Ko'pgina hunarmandlar o'z bilimlarini avlodlardan o'tkazadilar. Oilaviy ustaxonalarda yoshlar katta ustalardan tajriba o'rganadilar va zamonaviy bilimlar bilan boyitadilar. Ta'lim tizimida nazariy bilimlar amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirilishi zarur. Do'ppi tikish sohasi kelajakda yanada rivojlanish potentsialiga ega. Sun'iy intellekt va robotexnika texnologiyalari joriy etilishi, ekologik toza materiallardan foydalanish, virtual haqiqat yordamida dizayn yaratish – bularning barchasi do'ppi ishlab chiqarishni yangi bosqichga olib chiqishi mumkin. Shu bilan birga, milliy analarni saqlash va qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining muhim yo'nalishi bo'lib qolmoqda⁴³. Hunarmandchilikni rag'batlantirish dasturlari, xalqaro ko'rgazmalarda ishtirok etish imkoniyatlari sohaning rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Raqamli marketing va elektron savdo platformalari orqali mahsulotlarni dunyoga yetkazish yangi imkoniyatlar ochmoqda.

Xulosa.

Do'ppi tikish texnologiyasi – bu o'tmish va kelajakning, an'ana va innovatsiyaning uyg'un birlashgan joyidir. Zamonaviy texnologiyalar ishlab chiqarishni yanada samarali qilmoqda, lekin milliy san'atning mohiyati va qadri saqlanib qolmoqda. Bu ikki yo'nalishning muvozanatlashgan rivojlanishi o'zbek do'ppisini dunyoning istalgan nuqtasida taniqli va qadrlil mahsulotga aylantirishi mumkin. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, an'anaviy hunarmandchilik bilan zamonaviy texnologiyalarni integratsiyalashgan holda qo'llash eng maqbul strategiya hisoblanadi. Kompyuter boshqaruvli uskunalari ishlab chiqarish samaradorligini oshirsa-da, qo'l mehnati mahsulotga

noyoblik va badiiy qiymat beradi. Do‘ppi – shunchaki bosh kiyim emas, balki xalqimizning madaniy identifikatsiyasi, tarixiy xotirasi va hunarmandchilik mahoratining timsoli. Zamonaviy texnologiyalar yordamida bu merosni saqlash va kelajak avlodlarga yetkazish – bugungi kun vazifasidir.

Foydalanilgan Adabiyotlar.

1. Mahmudov M.M. O‘zbekiston milliy kiyimlari tarixi. – Toshkent: Fan, 2018. – 245 b.
2. Rahimova D.K. O‘zbek hunarmandchiligi: tarix va zamonaviylik. – Toshkent: Sharq, 2019. – 312 b.
3. Karimov N.S. Chust do‘ppisi: an‘ana va innovatsiya Madaniy meros jurnali. – 2020. – №3. – B. 45-52.
4. Sultanova G.A. Markaziy Osiyo hunarmandchiligida milliy naqshlar. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2017. – 189 b.
5. Abdullayev R.T. O‘zbek xalq kiyimlari va ularning ijtimoiy ahamiyati Tarix va madaniyat. – 2021. – №2. – B. 78-85.
6. Nurmatova S.H. An‘anaviy tikuv texnologiyalari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019. – 167 b.
7. Yusupov A.K. To‘qimachilik sanoatida foydalaniladigan materiallar. – Toshkent: Texnika, 2018. – 234 b.
8. Mirzayeva L.B. Naqsh solish san‘ati: nazariya va amaliyot. – Buxoro: Buxoro nashriyoti, 2020. – 198 b.
9. Safarova N.D. Zardo‘zi san‘ati: tarix va hozirgi zamon San‘atshunoslik jurnali. – 2019. – №4. – B. 112-119.
10. Hamidov K.S. Hunarmandchilik mahorati va uning shakllanishi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. – 276 b.
11. Rashidova M.A. Tabiiy materiallar va ularning sifat ko‘rsatkichlari Yengil sanoat texnologiyalari. – 2020. – №1. – B. 34-41.
12. Ismoilov D.R. O‘zbekiston yengil sanoatida zamonaviy texnologiyalar. – Toshkent: TDIU, 2022. – 301 b.